

Itamar Vieira Junior

Křivý pluh

Světový bestseller z Brazílie

Přeložila Lada Weissová

paseka

Křivý pluh

Vyšlo také v tištěné verzi

**Pa
se
ka**

Itamar Vieira Junior

Křivý pluh – e-kniha

Copyright © Paseka, 2026

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

Křivý pluh

Itamar Vieira Junior

Křivý pluh

Přeložila Lada Weisssová

Obra publicada com o apoio da Fundação Biblioteca Nacional do Ministério da Cultura do Brasil e do Instituto Guimarães Rosa do Ministério das Relações Exteriores do Brasil.

Vydáno s podporou Nadace Národní knihovny Ministerstva kultury Brazílie a Institutu Guimarães Rosa Ministerstva zahraničních věcí Brazílie.

TORTO ARADO

Copyright © 2018, Itamar Vieira Junior e LeYa S.A.

Translation © Lada Weisssová, 2025

Epilogue © Lada Weisssová, 2025

ISBN tištěné verze 978-80-7637-518-5

ISBN e-knihy 978-80-7637-668-7 (1. zveřejnění, 2026) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-7637-669-4 (1. zveřejnění, 2026) (mobi)

ISBN e-knihy 978-80-7637-670-0 (1. zveřejnění, 2026) (ePDF)

Mému otci

*Země, obilí, chléb, stůl, rodina (země) – všechno se děje v koloběhu,
jak ve svých kázáních říkal otec – láska, práce, čas.*

Raduan Nassar

Ostrý nůž

1

Když jsem z kufru s oblečením vytáhla ten nůž, zavázaný v uzlíku z kusu starého špinavého hadru se spoustou tmavých skvrn, bylo mi sedm a pár měsíců. Mojí sestře Belonísii, která stála vedle mě, bylo o rok míň. Chvíli předtím jsme si venku na dvoře hrály s panenkami z kukuřičných klasů sklizených před týdnem. Navlékaly jsme na ně žlutnoucí šustí, jako by to byly šaty. Představovaly jsme si, že to jsou naše děti, dcery Bibiany a Belonísie. A když jsme si pak všimly, že naše babička vyšla na zahradu a vzdaluje se od domu, vyměnily jsme si pohledy na znamení, že vzduch je čistý a nastala ta správná chvíle, kdy můžeme zjistit, co babička Donana skrývá v koženém kufru mezi obnošeným oblečením páchnoucím po žluklém tuku. Donana si uvědomovala, že jsme vyrostly, když jsme za ní začaly chodit do pokojíku a vyptávaly se jí na to, co jsme někde zaslechly nebo o čem jsme chtěly vědět víc, jako třeba o věcech v jejím kufru. Rodiče nás za to každou chvíli kárali. Ale babičce stačil jediný přísný pohled, abychom se roztráslly a zrudly, jako bychom stály příliš blízko ohně.

A proto jsem se tehdy, když jsem uviděla, že babička odchází přes zahradu pryč, okamžitě ohlédla na Belonísiu. Neotálela jsem a rozhodnutá prohrabat Donaniny věci jsem se po špičkách vydala do babiččina pokoje s tím, že konečně prozkoumáme odřený kožený kufr s fleky, pokrytý vrstvou prachu. Kufr ležel schovaný pod postelí, co jsme byly na světě. Pro jistotu jsem ještě zaskočila k zadním vrátkům a ujistila se, že babi Donana se dál šourá k lesu, který obklopoval

zahradu i políčko a kurníky se starými bidly. V té době jsme si už zvykly, že babička mluví sama se sebou a často přitom říká divné věci, třeba aby se někdo, koho jsme neviděly, držel dál od tety Carmelity, kterou ani jedna z nás neznala. Jindy zase ten přízrak ze svých vzpomínek prosila, ať nechá na pokoji její holčičky. Mumlala řadu nesouvislých vět. Oslovovala neviditelné bytosti, asi duchy, nebo mluvila o lidech, možná o vzdálených příbuzných a kmotrech, o kterých jsme nikdy neslyšely. Zvykly jsme si, že Donana si takhle mumlá v domě, na dvoře, na cestě k plantážím i na zahradě, jako by si povídala se slepicemi nebo se suchými stromy. Pokukovaly jsme s Belonísií po sobě, smály se do dlaní a snažily se k ní připlížit co nejbliž. Předstíraly jsme, že si s něčím hrajeme, jenom abychom slyšely, co říká, a naše panenky, zvířata nebo kytky se pak po Donaniných vážně pronášených slovech pitvořily. Opakovaly jsme při tom, co v kuchyni šeptala matka otcí: „Dneska je to zase horší, mluví pro sebe čím dál víc.“ Otec odmítal připustit, že by se u babičky projevovaly příznaky demence, a tvrdil, že jeho matka mluví sama se sebou celý život, že vždycky takhle odříkávala modlitby nebo zaklínadla.

Toho dne jsme mezi kdákáním slepic a zpěvem ptáků poslouchaly, jak se Donanin hlas vzdaluje směrem k lesu. Jako by její modlitby a věty, jež nám často nedávaly žádný smysl, odnášel do dálky i náš zrychlující se dech, protože jsme si uvědomovaly, že se dopouštíme něčeho zakázaného. Belonisia se sehnula a vytáhla kufr zpod postele. Kůže z pekariho, která zakrývala hrbolatou podlahu z udusané hlíny, se pod jejím tělem prohnula. Já jsem kufr otevřela a obě jsme do něho dychtivě nahlédly. Přehrabovala jsem se starým vybledlým oblečením, mezi nímž bylo i pár výrazně barevných kousků, které zazářily ve vyprahlém denním světle, co jsem nikdy nedokázala přesně popsat. Mezi zběžně poskládaným prádlem

upoutal naši pozornost předmět v ušmudlaném hadru, zabalený tak pečlivě, jako by tam babička skrývala nějaký cenný šperk. Rozvázala jsem uzel, ale stále jsem se soustředila na Donanin hlas vpovzdálí. Všimla jsem si, jak se Belonísii nad naším objevem rozzářily oči. Nůž se leskl, jako by ho někdo právě ukoval z toho nejčistšího kovu. Nebyl ani malý, ani velký a hned mi padl do ruky, ale sestra mě poprosila, ať jí ho dám taky potěžkat. Chtěla jsem ho nejdříve pořádně prozkoumat, než jí ho podám. Když jsem k němu přičichla, nepáchl žlukle jako ostatní babiččiny věci, nebyly na něm skvrny ani škrábance. Zatoužila jsem propátrat celé jeho tajemství, využít příležitost a odhalit, k čemu předmět v mé dlani sloužil. Moje i sestřina tvář se v něm odrážely jako v zrcadle. Belonísia se mi pokusila nůž sebrat, ale ucouvla jsem. „Chci si ho taky podržet, Bibiano.“ „Počkej,“ řekla jsem a s neodolatelnou touhou zjistit, jak chutná, jsem si strčila kovovou čepel do pusy, vzápětí ale nůž prudce vyletěl ven. Celá zkoprnělá jsem se podívala na Belonísiu, která právě zdvihala nůž k puse. Ke kovové pachuti, která mi zůstala na patře, se přidala pachutí teplé krve, vytékající koutkem pootevřených úst na bradu, odkud ukapávala na zem. Do vybledlého flekatého hadru, do kterého byl nůž zabalen, se pomalu vpíjela další krev.

Belonísia si taky vytáhla nůž z pusy a současně zvedla druhou ruku k bradě, jako by do ní chtěla něco chytit. Rty se jí zbarvily rudě, a já nevěděla, jestli ji rozrušila pachutí stříbřitého kovu, nebo jestli se taky řízla a krvácí. Usilovně jsem se snažila polykat, sestra si zase rychle utírala pusu rukou a do přivřených očí se jí draly slzy, jak se snažila potlačit bolest. Zaslechla jsem babiččiny šouravé kroky a vzápětí hlas, který volal Bibiano a pak Zezé, Domingas, Belonísie. „Bibiano, to nevidíš, že se pálí batáty?“ Do pachu připáleného jídla se mi ale mísil pach kovu a krve, která se vsakovala do mého i Belonísiina oblečení.

Než Donana rozhrnula závěs oddělující její ložničku od kuchyně, podařilo se mi zvednout nůž ze země a nějak ho zabalit do krví nasáklé látky, zasunout kožený kufr zpátky pod postel jsem už ale nestihla. Uviděla jsem babiččin zachmuřený výraz a pak její těžká ruka padla na mou i Belonísiinu hlavu. Slyšela jsem, jak se Donana ptá, co tam vyvádíme a proč není kufr na svém místě a odkud se vzala ta krev. „Mluvte,“ poručila a pohrozila, že jinak nám vytrhne jazyk, aniž tušila, že jedna z nás ho má v ruce.

2

Rodiče se vrátili z plantáže a našli nás s hlavami nad škopkem plným vody a babičku, jak zmateně křičí: „Přišla o jazyk, uřízla si jazyk.“ Opakovala to tolikrát, že si Zeka Širák a Salustiana Nicolau museli zpočátku myslet, že se jejich dvě dcery zmrzačily při nějakém záhadném rituálu, jehož smysl jim i při zapojení veškeré fantazie unikal. Ve škopku byla rudá kaluž a obě jsme plakaly. Čím víc jsme se s pláčem objímaly a pokoušely se jedna druhou odprosit, tím bylo obtížnější zjistit, která z nás o jazyk přišla, se kterou musí jet do nemocnice vzdálené mnoho mil od statku v Černé vodě. Do nemocnice nás musel odvézt černovodský šafář zelenobílým terénním Fordem Rural. V ruralu, jak jsme autu říkali, jezdili jen majitelé statku, když přijeli na návštěvu, a šafář Sutério ho někdy využíval, když potřeboval zajet do města nebo na vzdálenější plantáže, kam se mu nechtělo jet na koni.

Matka se na cestu vybavila prostěradly a ručníky a pokoušela se krvácení zastavit. Netrpělivě popoháněla otce, který třesoucíma se rukama trhal byliny na záhoncích u domu, a z jejího neobvykle vysokého hlasu a vyděšeného pohledu čišelo zoufalství. Byliny měly posloužit cestou do nemocnice, spolu s modlitbami a zaříkáváním. Belonísia měla zarudlé oči od usedavého pláče a já ty svoje už ani necítla, matka se nás bezradně ptala, co se stalo, s čím jsme si to hrály, ale naši odpovědi bylo jen táhlé, těžko srozumitelné sténání. Otec jazyk zabalil do jedné ze svých několika málo košil. A mě navzdory tomu všemu jímал strach, že uříznutý jazyk na otcových

kolenou sám začne vyprávět, co jsme udělaly. Pová na nás, že jsme byly zvědavé a drzé, že jsme porušily zákaz, že jsme se chovaly bezohledně a neuctivě k Donaně a k jejím věcem. A navíc jsme nezodpovědně strkaly nůž do pusy, i když víme, že nože umí podříznout lovnou zvěř, domácí zvířata nebo zabít člověka.

Otec obalil pahýlek jazyka listy, které před odjezdem nabíral. Dívala jsem se z okna vozu, jak se kolem Donany batolí naši sourozenci, jak paní Tonha bere babičku za paži a vede ji zpátky do domu. Později, po letech si ten den budu vyčítat, budu si vyčítat, že jsme tam zmatenou vzlykající babičku nechali stát s pocitem, že se už nedokáže o nikoho postarat. Cestou do nemocnice se matka tiše modlila a my v jejím hlase cítily strach, a mozolnaté ruce, které jindy tak hřály, teď měla strachy ledové, jako by je právě vytáhla z kádě plné vody, co zůstala stát přes noc venku.

V nemocnici jsme čekali dlouho, než přijdeme na řadu. Rodiče se krčili v koutku vedle nás. Viděla jsem, že otec má na sobě kalhoty od hlíny, protože na převlékání nebyl čas. Matka měla na hlavě uvázaný barevný šátek. Stejný, jaký nosila pod kloboukem, který ji při práci na plantáži chránil před sluncem. Utírala nám krev z tváře cary zatuchlého oblečení, ale nedokázala jsem určit, komu patřilo. Otec ještě pořád držel jazyk zabalený v košili. Listy schoval do kapes u kalhot, nejspíš se v cizím prostředí styděl, že si na něho budou ukazovat jako na čaroděje a mastičkáře. Poprvé v životě jsem se ocitla na místě, kde bylo víc bělochů než černochů. A kde si nás lidé prohlíželi se zvědavým odstupem.

Když nás doktor vzal do ordinace a otec mu ukázal jazyk, který ležel na jeho dlani jako zvadlá květina, všimla jsem si, jak doktor odmítavě zavrtěl hlavou. A vzdychl, když jsme téměř současně otevřely ústa. Bude tady muset zůstat. Bude mít

problém s mluvením a polykáním. Reimplantace není možná. Dneska vím, že se tomu tak říká, ale tehdy jsme já, otec ani matka neměli tušení, co to všechno znamená. Belonisia se na mě ani jednou nepodívala, pořád jsme ale držely při sobě.

Zašili nám rány a obě si nás tam nechali další dva dny. Odcházely jsme s hromadou antibiotik a analgetik. Měly jsme se vrátit za dva týdny na vytažení stehů. A jíst jen kašovitou stravu, mingau z manioku nebo batátové pyré. V následujících týdnech přestala matka chodit na pole, aby o nás mohla pořád pečovat. Jen jedna dcera bude mít problém mluvit a polykat. Mlčení se však od té události stalo nejvýraznějším rysem nás obou.

Nikdy předtím jsme nebyly za hranicemi statku. Ještě nikdy jsme neviděly širokou silnici s řadami aut mířících v obou směrech do těch nejuvdálenějších míst země. Tak to popisoval Sutério. Cestou tam jsme byly vyděšené z pachu zaschlé krve i z otcových a matčiných tichých modliteb. Zato Sutério se smál a říkal, že děti jsou jako slepá kotata, chvíli neposedí a pořád vymýšlejí věci, ze kterých se pak rodičům může hlava rozskočit. Taky má děti, takže ví, o čem mluví. Na zpáteční cestě jsme byly rozbolavené jedna víc než druhá a stejně tak vyčerpané, i když jsme měly odlišná zranění. Jedna měla uříznutý jazyk, druhá ho měla zmrzačený hlubokou řeznou ranou, ale nehrozilo jí, že o něj přijde.

Nikdy předtím jsme nejely ve statkářově Fordu Rural ani v žádném jiném autě. Svět mimo Černou vodu byl tak jiný! Jiné bylo město s domy nalepenými těsně u sebe. A s dlážděnými ulicemi. U nás byla na cestách i doma na podlaze jenom hlína. Jílovitá hlína, kterou jsme krmily naše panenky z šustí a z níž vyrůstalo i to, co jsme jedli my sami. Do země jsme zakopávali placentu a pupeční šňůru novorozence. Do ní jsme pohřbívali ostatky našich předků. A jednou do ní zahrabou každého

z nás. Bez rozdílu. Tohle všechno jsme dokázaly sledovat až cestou zpátky, kdy jsme každá seděla u jednoho okénka a mezi námi matka, ponořená do myšlenek z toho pozdvižení, co jsme vyvolaly.

Když jsme přijeli domů, byla tam jen paní Tonha s našimi malými sourozenci Zezém a Domingas. Matka nás držela za ruce a otec se hned na prahu ptal po Donaně. Paní Tonha odpověděla, že zhruba před dvěma hodinami odešla někam k řece. Rodiče zajímalo, jestli šla sama. Ano. A nesla nějaký uzlík.

Salu mi jednou řekla, že jsem její prvorozená dcera, nejstarší ze čtyř dětí, co se narodily živé a zdravé, a dalších čtyř, které porod nepřežily. Belonísia přišla na svět brzy po mně, ačkoliv mě matka ještě kojila a věřilo se, že kojící žena nemůže otěhotnět. Mezi mnou a sestrou se žádné mrtvé děti nenarodily. Zezé přišel na svět dva roky nato, po dvou mrtvě narozených sourozencích. Poslední se narodila Domingas. Před ní další dvě děti, které nepřežily. Při porodu pomáhala matce Donana, naše babička. Byla to naše babička i porodní bába. Obě oslovení jasně vypovídala o jejím místě v našich životech. Když jsme opustili Salustianino lúno – živí, mrtvě narození i ti, kteří zemřeli později – jako první se nás dotkly Donaniny drobné ruce. Vytvářely vůbec první prostor mimo Salustianino tělo, kde jsme se ocitli. Misky Donaniných dlaní, které jsem mnohokrát viděla plné hlíny, vyloupané kukuřice a fazolí. Malé ruce s ostříhanými nehty, jak se na porodní bábu sluší a patří, říkala paní Tonha. Drobné ruce, které dokázaly vniknout do ženského lúna a šikovně otočit vzpříčené nebo špatně položené dítě, i to, které se do nevhodné polohy dostalo až během porodu. Ženám ze statku pomáhala rodit děti skoro až do smrti.

Když jsme se narodili, naši rodiče už žili a pracovali na statku v Černé vodě. Donanu k nám otec přivedl pár týdnů před mým narozením. Celé dětství jsem poslouchala babiččiny stížnosti, že od nás je to daleko na statek, kde předtím žila a po kterém se jí zjevně stýskalo, i když to odmítala přiznat. Netrvala na tom, že se chce vrátit, chápala, že její místo je

po synově boku, ale stejně si ustavičně stěžovala. Když otec přijel pro Donanu na statek v Caxangá, kde prožila skoro celý život a kde se i on sám narodil, bydlela už ve starém domku sama. Všechny její děti postupně odešly za prací. Nejdřív otec a po něm Donanina dcera Carmelita, která zmizela neznámo kam hned potom, co její matka potřetí ovdověla. Ale Donana vskrytu duše dceři přála, že si šla svou vlastní cestou.

Tou dobou byl už statek Caxangá s nadmíru úrodnými ovocnými sady rozprodáný mezi více majitelů. Noví ambiciózní vlastníci pozemků se začali zbavovat těch, co na půdě do té doby žili. Posílali pryč všechny, kteří tu nebyli dost dlouho. Noví oprávnění vlastníci se na statku objevili zničehonic, často doprovázeni skupinkou ozbrojenců, a mávali dokumenty pochybného původu. Říkali, že koupili kousek Caxangá. Některé nároky správci potvrdili, jiné ne. Otec se ještě párkrát zašel z Černé vody podívat na statek, kde se narodil. Vyprávěla nám o tom Salustiana, když už jsme byly trochu větší. Donanu nevyhnali, protože už byla stará a taky si na její přítomnost tak nějak zvykli. Navíc se mezi lidmi povídalo, že je šamanka a že má moc, a taky že opakovaně ovdověla a má těžký život, nebo že jí zešílel syn a na týdný odešel do lesa a žil tam s jaguárem.

S Belonísíi jsme si byly věkově nejbliž, a snad proto jsme se i nejvíc hádaly. Byly jsme jako dvojčata. Spolu jsme běhaly po dvorku, spolu jsme sbíraly kytky a jíl, spolu jsme dolovaly kameny různých tvarů, abychom si postavily vlastní pec, a sbíraly klacky, ze kterých jsme vyrobily náš kuchyňský přístřešek a nástroje, s nimiž jsme si hrály na polní práce a opakovaly postupy zděděné po rodičích a předcích. Hádaly jsme se, co kde zasadíme, co budeme vařit. Hádaly jsme se o boty vyrobené ze širokých zelených listů, co jsme si nanosily domů z okolního lesa. Nasedaly jsme obkročmo na dřevěné hole a hrály si na jezdce na koních, z dřevěných odřezků jsme si sestavovaly

vlastní nábytek. Když náš spor přerostl v hlasitou hádku nebo i rvačku, došla matce trpělivost a zasáhla, dostaly jsme domácí vězení, dokud se nezačneme chovat slušně. Slibovaly jsme, že už se nebudeme prát, a skutečně jsme si pak spolu hrály na zahradě nebo na dvorku, dokud nevypukly další strkanice, ve kterých občas došlo i na škrábance a tahání za vlasy.

Po ztrátě jazyka jsme se první měsíce natolik semknuly, že to zahrnovalo dřívější dětské hádky a spory. Doma zpočátku panovala smutná nálada. Sousedí a kmotři přicházeli na návštěvu a přáli brzké uzdravení. Sousedky se střídaly v hlídání menších dětí, zatímco matka vařila kukuřičnou kaši nebo hustou výživnou polévku, aby se nám dobře hojila jizva, nebo pyré z yamů, batátů či manioku. Otec odcházel na pole za svítání. Ale než vzal náradí a vyrazil, pohladil nás po hlavě a šeptal modlitby ke svatým. Když jsme si zase začaly hrát, zapomněly jsme na dřívější spory, protože teď bylo potřeba, aby jedna mluvila za druhou. Aby jedna půjčila druhé svůj hlas. Odteď jsme se musely zdokonalovat v tom, jak se vcítit jedna do druhé. Umět přesně číst z očí a gest druhé sestry. Stát se jednou bytostí. Ta, která promluví za tu druhou, musí jen pohledem přečíst řeč těla té, která oněměla. Ta, která oněměla, zase musí předat, co chce, jak výraznými gesty, tak nepatrným posunkem.

Abychom se takto sladily a fungovalo to, musely jít veškeré spory stranou. Trávily jsme čas tím, že jsme se učily číst řeč svých těl. Zpočátku to bylo těžké, velice těžké. Abychom se pochopily, bylo třeba opakovat slova, dotýkat se předmětů, ukazovat na věci kolem sebe. Po letech se gesta stala součástí našich výrazů natolik, že jedna s druhou téměř splynula, aniž by však ztratila sama sebe. Občas jsme se kvůli něčemu urazily, ale protože bylo třeba sdělit přání jedné z nás nebo jí předat informaci, kterou má říct, na každou příčinu sporu jsme zase rychle zapomněly.